

and even the love that one has for himself. The thing we always should bear in mind is that: “Love will save the world”. This is one of the most famous and my favorite quotes.

The given article once again proves the fact that the role of proverbs and sayings in our life can hardly be overestimated. Proverbs as well as sayings play a big role in the language. Firstly, studying proverbs and sayings is the way to enrich our vocabulary. Secondly, it gives us opportunity to get familiar with culture and people who has its language as native one. Thirdly, there is a good proverb by Johann Wolfgang von Goethe “Those who know nothing of foreign languages know nothing of their own”. It explains us importance of studying foreign languages and their features, which are clearly represented in the proverbs and sayings of language.

Literature

1. R. Galperin “Stylistics”, 1970;
2. A. S. Hornby “Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English”
3. A. L. Tennyson “In Memoriam”, 1850;
4. W. Shakespeare “The Merchant Of Venice”, 1596;
5. W. Shakespeare “Venus and Adonis”, 1598.

Рецензент: к.ф.н., доц. Мукарапова А.К.

УДК 398.22.

Джолдошбаева К.М.

Н. Исанов атындагы КМКТАУ ЖМТИнун ага окутуучусу

КЫРГЫЗ ЭЛИНИН МАКАЛ- ЛАКАПТАРЫНЫН ТАРБИЯЛЫК МААНИСИ

Бул макалада макал-лакаптардын жааштарга тийгизе турган таасирин түшүндүрүү менен бирге аларды күнүмдүк турмушта пайдалана билүүсүнө аракет жасалды.

Негизги сөздөр: макал – лакап, жааштар, таасир, күнүмдүк турмуш, пайдалануу, аракет жасоо, тарбия

Джолдошбаева К.М.

Старший преподаватель ИНИТ КГУСТА им. Н. Исанова

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК КЫРГЫЗСКОГО НАРОДА

В этой статье речь идет о объяснении воспитательного значения пословиц и поговорок, а также умение употребления их в жизни.

Ключевые слова: пословицы и поговорки, молодежь, влияние, повседневная жизнь, использование, попытаться, воспитание

К.М. Djoldoshbaeva

Senior teacher INIT KSUCTA them. N.Isanova

EDUCATIONAL IMPORTANCE THE AMBASSADOR AND TREASURES OF THE KYRGYZ PEOPLE

This article is devoted the explanation of bringing up the meaning of proverbs and sayings also the ability of using in their daily life.

Keywords: proverbs and sayings, youth, influence, everyday life, use, try, education

Кыргыз элинин макал-лакаптарынын тарбиялык маанисине кайрылардын алдында, бир аз алардын тарыхына токтоло кетсек. Адабиятта фольклор деген түшүнүк бар. Фольклор англис тилинен алынып элдик оозеки чыгармачылык, элдик билим, акылмандуулук деген маанилерди билдирет. Фольклордо элдин тарыхы, улуттук белгилери, карым-катнаштары, психологиялары, турмуштук түшүнүктөрү оозеки баяндалат.

Элдик оозеки чыгармаларында сакталган маалыматтар аркылуу биз өткөндөгү тарыхый шарт, коом, ата-бабаларыбыздын чарбачылык жана үй-бүлөлүк турмуштары, дүйнөгө болгон көз караштары, диндик түшүнүктөрү жөнүндө кабар алабыз. Оозеки чыгармачылык – эл арасында оозеки сакталып жашаган жана дайым өзгөрүп, жаңы шартка ылайыкталып турган көркөм чыгарма. Эл арасында түзүлгөн жана байыртадан бери укумдан тукумга өтүп сакталып келе жаткан элдик оозеки чыгармачылыктын коомду жана дүйнөнү таанытуучу мааниси чоң.

Ата-бабалар калтырып кеткен бул бай мурастарды таза сактоо, терең үйрөнүү биздин маданиятыбыздын өнүгүшүнө, руханий байлыгыбыздын байышына негиз болуп, биздин рухий жактан өркүндөшүбүзгө көмөк көрсөтүүчү азыркы учурдагы өтө маанилүү көйгөйлөрдүн бири. Ушуга байланыштуу Кыргыз эл жазуучу, академик Түгөлбай Сыдыкбековдун айткан бир сөзүн келтире кетүү ылайык көрүнөт: “ Эгерде биз кылымдардын акыл-насаатына кулак салбасак, биздин ата-бабалардын насаатын унутсак, анда биз эч качан өнүгө албайбыз жана бизди ата-бабалардын арбагы урат”.

Кыргыз элинин оозеки чыгармачылыгы мазмунуна, мүнөзүнө жана формалык белгисине карай лирикалык, эпикалык жана дидактикалык чыгармалар делип үч топко бөлүнөт. Ушул дидактикалык топ макал-лакаптарды, табышмактарды, жаңылмачтарды жана санат насыят ырларды камтыйт.

Таалим - тарбия берүүнү атайын максат эткен жүрүм-турум эрежелери, оң-терс, жакшы - жаман жактары жөнүндө кыска айтылган таамай сөздөр аркылуу баяндап турган, зор тарбиялык мааниге ээ, курч сөздөрдүн тизмегин дидактикалык чыгармалар дейбиз.

Адам баласы басып өткөн тарыхый жолдогу ар бир коом жаштарга тарбия берүү, өз идеясын, көз караштарын эл арасына жайылтуу иштерине айрыкча маани берип, күндөлүк турмушта көп көңүл бурууга зарыл. Элдик оозеки чыгармачылыктын бир түрү болгон макал-лакаптардын тарбиялык маанисине токтолуп, алардын айырмачылыгына көңүл буралы.

Элдик оозеки чыгармаларда макал – лакаптар негизги орунда турат. Макал - лакаптарда элдин тарыхы, турмушу, салт-санаасы, үрп-адаты кыскасы бүткүл өмүрү чагылдырылган. Макал-лакаптар түз мааниде, же каймана түрүндө айтылса да, биринчиден, жаш муундун акыл-эсин, билимин өстүрө турган маалымат берип, экинчиден, ошол жаш муундун жакшы адам болуп өсүшүнө багыт көрсөтүп, башкача айтканда жаш муунга таалим-тарбия берип келген.

Макал - коомдук турмуштун баардык жагын кучагына алуучу, адамдардын турмуштук тажрыйбаларынан алынган жана алардын дүйнөгө карата көз караштарын билдирип турган, тарбиялык мааниси терең, курч сөздүү, өзүнчө рифма менен ритмге ээ болгон, ойду бүтүрө айткан кыска, поэтикалык сүйлөмдөрдү айтабыз.

Ылакап – кандайдыр бир окуянын негизинде же адамдардын жүрүм-турумунун, мүнөзүнүн өзгөчөлүгүн жыйынтыктап, так, элестетүү кылып берилген, өзүнчө чечилүүчү тарыхы бар, көбүнчө каймана мааниде айтылып, контекстке карата мааниси чечилүүчү кыска, образдуу сүйлөмдөрдү айтабыз.

Форма жагынан макал-лакаптар бири-бирине жакын келет, көп учурда аларды ажыратуу да кыйын. Ошого карабастан макалда айтылуучу ой толук аягына жеткирилип, айтылган ар бир ойго корутунду чыгарылат. Ал эми ылакапта болсо, адамдын ою гана айтылып, корутунду чыгарылбай, көмүскөдө калат. Ылакаптар көбүнчө салыштыруу, окшоштуруу иретинде “дегендей”, “болбой”, “окшобой”, деген

сыяктуу сөздөрдүн жана “ган”, “дай” уландыларынын жардамы менен айтылат. Мисалы: “Тарбия көп кырдуу, таалим көп сырдуу”.

“Жамгыр менен жер көгөрөт, бата менен эл көбөйөт”.

“Күч атасын тааныбайт”.

“Бирөөгө кор бала, бирөөгө зар бала”.

“Биринчи байлык ден соолук, экинчи байлык ак жоолук”.

“Карысы болбой эл болбойт, тулаңы болбой жер болбойт”.

“Сагызган сактыгынан өлбөй, суктугунан өлүптүр”.

“Кен асылы жерден чыгат, кеп асылы элден чыгат”.

“Жакшы сөз жан эргитет, жаман сөз жан кейитет”.

”Душман сүйдүрүп айтат, тууган күйдүрүп айтат”.

Кыргыз элинин макалдарынын пайда болушунун басымдуу көпчүлүгү элдин турмуштук тажрыйбаларынын натыйжасы, турмушу, жашоосу, коомду, жаратылышты байкоонун корутундуулары катары чыккан. Мисалы:

“Туулган жердин топурагы – алтын”.

“Бир ата-эне отуз уулду багат, отуз уу л бир ата-энени бага албайт”.

“Туура бийде тууган жок, туугандуу бийде ыйман жок”.

“Оро албаган орок тандайт, чаба албаган чапкы тандайт”.

“Катын албай кайын ал”.

“Мээнетин катуу болсо, тапканын таттуу болот”.

”Акылдуунун сөзү кыска, айта салса нуска”.

Кээ бир макал-лакаптар белгилүү бир ыр же жөө жомок, эпос жана башка ушул сыяктуу чыгармалардан алынганы да байкалат. Мисалы:

“Чубактын кунундай чубалган иш”,

“Өзөктөн күйгөн өрт жаман, өздөн чыккан жат жаман”.

Айрымдары болсо адамдардын иштеген иштери, жүрүм-туруму, адаты, мүнөзү өзгөчө болгондуктан ылакапка айланган учурлар да көп кезигет. Мисалы:

“Апенди мүнөздүү”.

Макал-лакаптардын пайда болушу ар бир элдин жашоо шартына, турмушуна, тарыхый доордун өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу болот. Макал-лакаптар жалпысынан бир нече булактардан пайда болот. Биринчиси, адамдардын күндөлүк өтүп жаткан турмушунун бардык чөйрөсү менен байланышкан. Мисалы: үй-бүлө, мекен, эмгек, достук, ыйман, тарбия жөнүндө жана башкалар. Экинчи булак болуп элдик оозеки чыгармалардын түрдүү жанрлары, жазма адабияты болуп саналат, тактап айтканда, жөө жомоктор, мифтер, уламыштар жана эпостук чыгармалар.

“Кыргыз эли мээлегендей так, сүрөттөгөндөй образдуу айтылган макал-лакаптарга өтө бай келет. Эл макал-лакаптарды жалаң гана көңүлдөгү ойду элестүү айтууга же сөздү кооздоо үчүн колдонушпайт, алар өз оюнун тууралыгын далилдөө үчүн “калыс акылман” катары баалашат” – деп, макал-лакаптары алгачкы изилдөөчүлөрдүн бири С.Закиров абдан таамай белгилеген [1].

Дидактикалык чыгармалар жаштардын тажрыйбасын кеңейтүүгө, турмуштагы түрдүү шарттарда пайда боло турган корутундулар менен тааныштырууга, таптык сезимин ойготууга, курч, көркөм сөздөр менен куралдандырууга, аларды пайдалана билүүсүн үйрөтүүгө жардам берет.

Эл өзү жаратып, атадан балага, укумдан тукумга таратып, жаш муундун акыл-эсин өстүрүүдө, көркөм эстетикалык табитин калыптандыруу да кеңири колдонуп келген эң бай маданий мурастарынын бири – макал-лакаптар. Макал-лакаптар адамдын акылына акыл, билимине билим кошуу менен гана чектелбестен, сезимдерин ойготуп, кыйшык жолдон түз жолго салып, өнөрлөрүн өргө чаап, өзүлөрүн чыныгы адамдардын катарына кошо турган тарбиячы.

Фольклорду алгачкы жана кийинки изилдөөчүлөр макал-лакаптарды өз алдынча тематикалык мазмуну жактан, өздөрү билгендей бөлүштүрүп, квалификациялап келишкен. “Элдик педагогиканын берметтери” деген эмгекте берилген квалификациясына токтоло турган болсок, бул жерде жети бөлүккө бөлүнгөн:

1. Акыл тарбиясы. Бул бөлүмгө адамды жаныбарлардан ажыраткан акылдуулук, чечендик, сөзмөрдүк, санжырачы, манасчы, билимдүүлүктү, өнөрчүлүктү даңазалаган, акылсыздыкты, наадандыкты мазактаган макал-лакаптар киргизилген.

2. Эмгек тарбиясы. Дыйканчылыкты, чарбачылыкты, талыкпас эмгекти даңазалаган, жалкоолорду мазактаган макал-лакаптар киргизилген.

3. Адеп тарбиясы. Бул бөлүктө урмат-сый, ата мекенди сүйүү жана коргоо, достук, ынтымак, чынчылдык, адепсиздиктик, калпычылык жөнүндөгү макал-лакаптар киргизилген.

4. Саясат тарбиясы. Башкаруу системасына, дүйнөгө болгон көз караштарга, укуктар, коопсуздукка багытталган макал-лакаптар.

5. Дене тарбиясы. Саламаттыкты сактоого байланыштуу макал-лакаптар.

6. Эстетикалык тарбиясы. Адамдын, жаратылыштын сулуулугу, кооздугу, көркөмдүгү жөнүндөгү макал-лакаптар.

7. Үй-бүлө тарбиясы. Баланы үй-бүлөдө тарбиялоо, ата-энени урматтоо, эки жаштын ортосундагы үй-бүлө курууга байланышкан макал-лакаптар.

Макал-лакап билбеген, аны пайдаланбаган кыргыздарды эл арасынан табуу кыйын го деп ойлогонубуз менен азыркы жаштардын арасында макал-лакаптарды билбеген, дегеле ал жөнүндө түшүнүгү жок жаштарыбыз да жок эмес, бул абдан кейиштүү көрүнүш. Ушундай кемчиликтерибизге ар бирибиз үйдө болобу, бала бакчада болобу, мектепте болобу, көчөдө болобу көңүл бурушубуз керек. Көпчүлүккө таалим-тарбия берүүдө макал-лакаптардын аткарган милдети зор.

Адабияттар тизмеси:

1. С. Закиров. Кыргыз элинин макал, лакаптары. Фрунзе, “Мектеп”, 1972, 13-бет.

2. Койчуманов Жумаш Ыбырай уулу. “Элдик педагогиканын берметтери”, Бишкек, 1996, 6-9-бет.

3. Койчуманов Жумаш Ыбырай уулу. “Эл адабияты” сериясы, 10-том, макал-лакаптар. Бишкек: 2001.

Рецензент: филол.и.к. Искендерова К.

УДК 37.018.2:159.9

Джунушева Б. А.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Кыргыз мамлекеттик юридика академиясынын мамлекеттик, расмий, дүйнөлүк тилдер жана лингвистикалык технологиялар борборунун ага окутуучусу

ЖОГОРКУ КЛАССТАРДАГЫ ГЕНДЕРДИК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ

Макалада орто мектептин окуучуларына гендердик билим берүүнүн педагогикалык шарттарын ишке ашыруу сунушталат. Негизги жыныстык өзгөчөлүктөр, гендердик билим берүү түшүнүктөрү берилет. Кыргыз Республикасындагы акыркы он жыл ичиндеги ишке ашырылган айрым бир гендердик программалар жана долбоорлор каралган. Кыздардын жана балдардын жогорку билим алуусуна болгон мүмкүнчүлүктөрүнүн статистикалык маалыматтары жана 2015 жылы өтүлгөн Жалпы республикалык тестирилөөнүн гендердик жыйынтык көрсөткүчтөрү берилет. Окуучулардын гендердик билим берүүсүнүн зарылчылыгы негизделет.